

Prizor iz rimske Kampanje.

Apijeva cesta pred Klavdijevim vodovodom z razgledom na lacijske griče.

Izlet v Ostijo.

Potopisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal *dr Frančišek Kovačič*.

I.

Kdor se zadnje dni predpustnega časa mudi v kakem večjem italijanskem mestu, ima priliko opazovati čudne prizore. Že itak glasne italijanske ulice postanejo še živahnjše, že od narave vročo laško kri razburka Karneval (pust) še bolj. Ne le poulični prostaki in bogati lahkoživci, marveč tudi sicer mirno meščanstvo pride nekako iz tira. Sicer ni videti več onih fantastičnootročjih, a obenem dragih karnevalskih veselíc, kakor so se obhajale nekdanj, vendar je Karneval še dandanes italijanski narodni praznik. Celo službena Italija ga ne prezre.

Na tujca napravi laški Karneval različen vtisek, kakor so že okusi različni. Kdor je pa bolj resnobnega kroja ali bolj občutljive narave, njemu je dovolj, če vidi enkrat iz svoje sobe to pustno norost. Na ulici je boljše, da se ne prikaže, ker se mu utegne kaj neljubega pripetiti. Tako je n. pr. ravno tisti čas, s katerim je v zvezi naš potopis, bival v Rimu neki visok gospod z Bavarskega. Vozil se je v odprtem vozu po mestu — kar mu iznenada skoči na voz, kakor kobilica,

pustna šema, potipa ga po rami — in zopet švigne med svoje drugove. Lah bi se taki razposajenosti smejal, a nemškega gospoda je to tako dregnilo, da je s prvim vlakom zapustil vrtoglavi predpustni Rim.

Novejši čas se vrhutega pustne burke neredko izpremené v politične demonstracije, kar utegne postati tujcu še bolj neljubo.

To in ono je nekoč tudi mene in moje tovariše napotilo, da smo sklenili pustne dni poiskati si zabave zunaj Rima. Vseučilišča, knjižnice in muzeji so pustne dni zaprti, nekoliko prostega zraka smo bili tudi mi potrebni, torej le vun iz mesta! A kam? Iz Rima se ponuja človeku na izbiro potov in izletov v uprav klasične kraje; tako da se je včasih težko odločiti, in človek pri vsem premišljevanju nazadnje — ostane doma. Zlasti je odločitev težka, kadar se zbere večja družba, v kateri vsaka glava po svoje misli.

Tudi takrat se je oglasila večja družba za izlet, in nasvetov ni manjkalo. Za večji izlet smo pa imeli le en dan na razpolago, ker karnevalski dnevi so se bližali h koncu, in čakalo nas je potem drugo delo. Prevladala sta naposled dva načrta: v Ostijo ali

pa v starodavne Veje! Tehtni razlogi so odločili za Ostijo.

V Vejah pač nimaš kaj videti; toliko, da lahko rečeš, da si bil tam. Razrvani holmci ti kažejo grob mogočnega in nevarnega tekmeča nepremagljivemu staremu Rimu.

V Ostiji se pa že kaj vidi; in pot tja je bila ravno takrat najugodnejša. Ako pride deževje, nastane okrog Ostije nepreahodno močvirje; kadar nastopi toplejša letna doba, pa začne razsajati ljuta italijanska groznica, zloglasna „malaria“. V takem času hoditi v Ostijo, se pravi, iti smrti v žrelo! In vendar, kdo bi si ne želel ogledati Ostije, tega predmestja večnega Rima, ki je bilo Rimu nekako to, kar človeku usta!

Iz velikodušne prijaznosti se nam je ponudil za vodnika v Ostijo g. I. M., pevovodja pri avstrijski cerkvi S. Maria dell' Anima. „Abbate“ M., kakor so ga zvali Lahi, je bil na glasu, da pozna dobro laško premetenost in se ne da zlepa oguljufati. To je pa že veliko! Razen tega je bila g.-u M. Ostija dobro znana, kar je bilo tudi važno za nas, ki smo hoteli v kratkem času veliko videti.

Ostija ni zvezana z železnico. Kdor se hoče voziti po železnici, mora izstopiti v Fiumicino in potem kako uro peš korakati čez rokave Tiberove. Mi smo si najeli voznika, da nas zapelje naravnost v Ostijo.

Določeni dan je stal pred našim stanovanjem velikanski „omnibus“, v katerega je šlo kakih 8–10 glav. Točno ob sedmi uri bi bili morali odriniti. Vsi smo bili že zbrani in smo živahno razpravljali o vremenu, o nameravanem potovanju itd. Čakali smo le še svojega vodnika. Čas je potekal, njega pa ni bilo. Sopotniki so postajali nestrpni. Bilo je že poluosmih, našega mentorja pa le še ni bilo. Zlovoljna skočita dva tovariša iz voza in se vrnete domov; še malo, pa bi se bila razšla cela družba.

Mislili smo že, da nas je „abbate“ M. pustil na cedilu. Kar se prikaže izza nekega oglaves obložen z raznimi zavoji. Bil je praktičen mož. Dočim smo se mi zibali v idealnih sanjah o staroslavni Ostiji, telesne potrebe pa prepustili svojim možnjam, je on bolj

realno računal. Nakupil je kruha in svinjskega mesa za pot, ker — kakor je rekel — v Ostiji se dobi k večjemu le vino in kozji sir, kruh pa je jako slab.

Tako tedaj! Nekdaj je Ostija oskrbovala z živžem celi Rim, sedaj pa še toliko ne zmore, da bi zadovoljila vsaj enkrat lačne želodce par rimskih izletnikov.

Voznik je zamahnil z bičem po suhih konjskih hrbtih, in oddrdrali smo po ozkih rimskih ulicah na Ostijsko cesto (Via Ostiensis.)

Kmalu preletimo mimo velikanskih plinovih tovaren, kjer se je nekdanj raztezal Circus maximus, ter mimo lične cerkvice S. Maria in Cosmedin s klasičnim romanskim stolpom. V ozadju gleda za nami Palatin z mogočnimi razvalinami nekdanjih cesarskih palač. Sedaj hitimo ob vznožju prijaznega Aventina, raz kateri nas pozdravljajo tri lepe cerkve. Tu je stal nekdanj tempelj Dijanin; njega krasni, žlebasti stebri iz parskega marmorja še dandanes nosijo strop v cerkvi s v. Sabine, katero zagledamo na Aventinu. Pozidal je to cerkev neki ilirski duhovnik Peter in je bistveno ohranila obliko iz 5. stoletja. Na desni strani ceste pa, na pobježju Tiberovem, je bilo nekdanj skladišče ali emporium in luka za ladije, ki so dovažale blago iz Ostije.

Še malo minut in evo nas pri mestnih vratih porta s. Paolo, nekdanj porta Ostiensis. Tik mestnega obzidja na zunanji strani stoji Cestijeva piramida, katero so v srednjem veku smatrali za grob Remov. V resnici je to grob Kaja Cestija, ki je umrl pred l. 12 pr. Kr. in je bil pretor, ljudski tribun in ud svečeniške družbe (septemviri epulones), kateri so prirejali slovesne daritvene gostije. Piramida je 37 m visoka in spodaj 30 m široka; zidana je iz opeke in obložena zunaj z marmornatimi ploščami. — Rimljani so za svoje grobne spomenike radi izbirali obliko egipčanskih piramid.

Kdor ne more v Egipt, naj se zadovolji z rimsko piramido, drugo naj si pa zraven — misli!

Voz ropota naprej po trdo tlakani cesti, da bi človek lahko oglušil. Hiše ob cesti

se polagoma izgublajo. Kakih deset minut od mestnih vrat zagledamo na levo neznatno kapelico z laškim napisom nad vhodom, ki nam pove, da sta se tukaj zadnjikrat ločila apostola Peter in Pavel, ko so ju gnali v smrt; prvega nazaj v dirkališče na Vatikan, drugega pa naprej „ad aquas Salvias“, k današnjim „Trem studencem“ (Tre Fontane); onega na križ, tega pod meč...

Še nekaj časa, in evo nas pri velikanski Pavlovi baziliki, ki stoji na grobu apostola narodov. Pred strašnim požarom l. 1823. je bila ta cerkev najkласičnejša oblika starorimskih bazilik. Njena notranja krasota tudi dandanes očara človeka; a mi se ne moremo muditi pri njej, ker je izzun okvira našega potovanja. Kakih sedem minut za svetim Pavlom krene od glavne ceste na levo Via Laurentina, ki vodi v Tre Fontane, kjer je bil sv. Pavel obglavljen. Mi ostanemo na glavni cesti.

Kmalu za Pavlovo cerkvijo se začenja prava rimska Kampanja. S čim na svetu bi jo človek primerjal? Pusta je in žalostna, pa vendar veličastnoresna. Neki zgodovinar jo imenuje „bojišče narodov“; lahko bi rekli tudi: grobišče rimske slave in veličja Razsute razvaline, ki tuintam štrlé iz zemlje, se ti zde kakor suhe mrtvaške kosti. V poletni vročini je Kampanja čisto sežgana, v jeseni in spomladi pa lepo zelena. V tem času je izprehod v Kampanjo res zanimiv. Nekako tesnobno postaja človeku pri srcu; čuti se strašno osamljenega, kakor bi izgnil v neizmernem prostoru. A vsak čas te kak predmet spomni na davnominule, slavne čase večne Rome.

Skozi prozorni zrak gledajo nate svetlo-modre sabinske in albanske gore s svojimi belimi vilami in mesti; iz daljave pa ti doné na uho rimski zvonovi, ki se kakor glasovi višjih duhov razlegajo po mrtvi planjavi.

Toda ta stran proti Ostiji ni kaj zanimiva, marveč je še bolj pusta, kakor drugod po Kampanji.

Kdor bi potoval semkaj za zabavo ali zaradi krajevne lepote, bi bolje storil, ako bi ostal doma. Cesta gre večinoma ob Ti-

„Dom in Svet“ 1901, šte. 3.

beru,¹⁾ ki mirno in tiho vali svoje žolte valove proti morju. Obrežje je pusto in često poplavljenno.

Kako veličastno je nekdanj bilo tukaj! Rimski bankirji, senatorji in druga visoka gospoda so imeli tod svoja letovišča, razkošne vile s čarobnimi vrtovi. Koliko veselja, rajanja in vriskanja je odmevalo tod, ko so veseli prijatelji srkali žlahtno vino iz kristalnih čaš, ko so odmevale harfe in druga svirala! Tako vsaj smemo sklepati iz Proporcija (Eleg. I. 14).

Po Ostijski cesti so vrvele trume ljudi, vóz, tovornih živali, po Tiberu pa so švigale gori in doli z blagom obložene ladje.

Sedaj ni več vil in vrtov, ne veselih prijateljev; davno je utihnilo veselo petje in sviranje. Po Tiberu ne pluskajo več vesla, na cesti ni več popotnikov in otovorjenih karavan — k večjemu srečamo tuintam kakega bornega italijanskega seljaka na kljusetu ali dvokolnem vozu ali pa pastirja z dolgo palico in dlakastimi hlačami iz kozje kože.

Grobna tišina vlada zdaj tukaj: le tuintam pretrga to tišino fofotanje divjih ptic ali mukanje poldivjih volov in meketanje ovac.

Zemljišče je valovito, ni ravnica, pa tudi pravega hribovja ni; tla se sedaj vzdigujejo, sedaj zopet spuščajo v nižavo. Na višjih mestih se nam v ozadju iz daljave prikazuje kupola sv. Petra, sicer pa vedno isti enolični, pusti, melanholični prizori.

A vendar — ta pusta Kampanja, kako poučna je!

Kako je vendar ta nekdanj tako rodovitni, lepi in bogati kraj postal žalostna in nezdrava puščava? — To vprašanje sega prav v srce stare rimske države. Ni še le v srednjem veku vsled barbarskih napadov Kampanja tako ubožala, marveč začetka tej puščavi moramo iskati že v starorimskih

¹⁾ Mislim, da je pravilnejše Tiber (mošk. spola), nego „Tibera“ (žen. spola). Latincu je „Tiberis“ moškega spola; tudi starorimski umetniki nam ga predstavljajo kot bradatega moža. V nemškem je tudi pravilno „der Tiber“ in ne „die Tiber“. Op. pis.

časih. Vzroki, vsled katerih je Kampanja propadla, so deloma oni isti, ki so strmo-glavili mogočno rimsko državo. Znan je kratki pa jedernati izrek Plinija st.: „Latifundia perdidere Italiam“ (Velika posestva so upropastila Italijo.) Dokler so bila italska tla v rokah manjših posestnikov, so ti pač skrbno obdelavali vsako grudo, da so si pridobili potrebnega živeža. Vsled posebnih klimatičnih razmer je italska zemlja rodovitna in zdrava, ako je skrbno obdelana; kakor hitro se pa zanemari, postane prava zalega kužnih bolezni. Vsled nezdravih družabnih razmer so v rimski državi mali posestniki bolj in bolj propadali, in majhna posestva so se kopičila v rokah bogatinov. Prej svobodni, skrbni in delavni poljedelci so postali brezposelni, lačni proletarci. Lastniki širnih posestev pa niso mogli več tako skrbno obdelavati svojih zemljišč; popustili so navadno vso skrb najemnikom, ki pa seveda niso imeli pravega veselja do obdelavanja tuje lasti.

Zgodovinar Mommsen prav dobro opozarja tudi na to, kako je v rimski državi zunanje blago izpodrinilo domače pridelke, ko je Rim postal gospodar sveta. Iz Sicilije, iz Egipta in od drugod se je dovažala v Rim množica dobrega žita in za boljši kup. Domači poljedelec ni mogel tekmovati s tujim blagom, obupal je in zabredel v dolgove, naposled pa vrgel motiko in oralo proč ter šel v Rim, kjer se je nadejal lažjega in boljšega kruha. Rimski proletariat je grozno rastel. Nekateri ljudski zastopniki so hoteli pomoči ubogemu ljudstvu. Izposlovali so, da se je ubogim državljanom dajalo žito zastonj ali vsaj po nizki ceni. Nekateri, kakor n. pr. oba Gracha, so to storili gotovo iz dobrega namena; vendar je ta naprava postala usodna za rimsko državo. Ko so ljudje videli, da se v Rimu zastonj dobi kruh, so še bolj izgubljali veselje do težkega poljskega dela, zapuščali svoja polja in hiteli v glavno mesto. Tolpe lačnih postopačev so se klatile po rimskih trgih, dočim so nekdej lepa polja stala pusta in prazna. Italija sama sebe ni mogla več živiti, vse je dobivala od zunaj po morju,

kakor lepo pravi Tacit (Annal. 3, 54): „Vita populi romani per incerta maris et tempestatum quotidie volvitur“ (Življenje rimskega naroda je vsaki dan igrača negotovega morja in vremena).

Sebični demagogi so deljenje žita znali porablјati v svoje sebične namene, da so se s pomočjo ljudstva povzpenjali do mastnih državnih služb. Tako so tudi нравstveno izkvarili ljudstvo. In ko je v Rimu vsa oblast prišla v roke enega samega človeka, je tudi ta moral deliti obilno kruha, če je hotel imeti mir pred drhaljo, ki je bila na vse pripravljena. Ob času Julija Cezarja je dobivalo žita 320.000 meščanov. Avgust je hotel število znižati, vendar je še ob njegovi smrti dobivalo žita 200.000 ljudij.

Zgodovina rimskega proletariata najjasnejše kaže, kako nespametne in pogubne so sanjarije onih, kateri hočejo vse prilastiti državi, ki naj bi delila vsakemu, kar mu treba. To ne bo nikogar vzpodbujalo k delu. Brez dela pa tudi država ne more zmagovati potrebnih sredstev, ker ona ni fizična oseba, ki bi sama kaj pridelala, marveč ima le to, kar pridelajo posamezniki. Živ človek ne bo izpremenil naravnega zakona, po katerem naj ljudje dobivajo svoj kruh od zemlje in po katerem je torej poljedelstvo brezpozojno potrebno. Kdo bo pa voljan od zore do mraka na pekočem solncu in v kakem zakotnem kraju razbijati kršne grude, če ve, da dobi tudi tako, česar mu je potreba? V rodovitnih krajih bi morda še šlo; toda da se vedno rastoče človeštvo more prehraniti, je treba obdelovati tudi manj plodovite in pristopne kose zemlje. Ako izginejo marljivi kmetovalci, bo cel svet poln brezpravnega proletariata, zemlja pa žalostna puščava, še žalostnejša, kakor je dandanes rimska Kampanja.

Take in enake misli zbuja popotniku rimska Kampanja. Kajpada smo tudi mi o tem govorili. Vobče je bila družba dobre volje. Vreme je bilo ugodno; sveža tramontana (severovzhodni veter), ki je vlekla sem od sabinskega gorovja, nam je obetala lepega vremena za ves dan. Le prah, ki se nam je

v oblakih valil v voz, nas je nekoliko nadlegoval. Pogovor je bil živahen; vpili smo, kakor bi bili vsi gluhi, ker sicer se zaradi ropotanja koles ne bi mogli razumeti. Po zanimanju smo bili dokaj različni ljudje: bogoslovci, zgodovinarji, pravniki, modroslovci. Vsak je znal kaj povedati iz svoje stroke, kar se je tikalo Rimljanov, Ostije, Kampanje. Mladi doktor bogoslovja iz Würzburga nas je opozoril na krasno 9. poglavje Avguštinovih „Izpovedi“, kjer nedosežno lepo in milo opisuje smrt svoje matere. Zgodovinarji so nam brali, oziroma razlagali zgodovino in opis Ostije, pravniki pa v zvezde kovali pravni čut starih Rimljanov. Ta ali oni je napravil tudi sentimentalno modroslovno opombo o izpremenljivosti človeškega veličja in o usodi posameznih narodov.

Učene pogovore je zasladila semtertja tudi kaka šala. Imeli smo med seboj tovariša, ki je bil nekako središče cele družbe. Zvali smo ga Don Francesco. Bil je mož visoke postave in precejšnje širakosti, sicer pa blaga, zlata duša. Spadal je v ono vrsto ljudi, ki vedno veseli in zadovoljni, nikdar prehudo ne tožijo nad težavami, ki tarejo Adamove otroke, marveč s svojo vedrostjo sebi in drugim sladijo življenje, v vrsto ljudi, o katerih veljajo Schillerjeve besede:

... sie flechten und weben

Himmlische Rosen in's irdische Leben.

Brez takih ljudi bi bilo res dolgčas na svetu. To so ljudje, katerim se vedno kaj smešno nerodnega zgodi, kar bi komu drugemu bilo nadležno ali brezpomembno, njim se pa prav prilega in drugim vzbuja smeh. Tak je bil torej naš Don Francesco. Zraven je bil tip flegmatičnega značaja; če bi snopje na njem mlatil, ne bi ga lahko spravil iz ravnotežja. Bil nam je ljub sodrug, ker smo vedeli, da, kjer je on, tam je tudi dobra volja.

Ko smo se vozili že kaki dve uri po prašni cesti, pridemo do nekega velikega poslopja. Naš „guida“ (vodja) je velel ustaviti. Konji so si morali malo odpočiti, mi pa malo vzravhati od dolge vožnje otrple ude in splahniti prah iz grla. Tu je bila namreč gostilnica — osteria „Mala fede“

(„pri Slabi veri“) Zakaj so ji dali to čudno ime, ne vem, morda zato, ker nikomur ne zaupajo in noben gost ne dobi pijače „na kredo“!

Gostilnica ob cesti iz Rima v Ostijo je le ena, bilo bi torej škoda, če bi še to prezrli. Po ozkih, nerodnih stopnicah smo korakali v zgornje prostore, spodaj so pa bile kleti, hlevi in druge shrambe. Stopili smo v prostrano čumnato, ki je bila hkrati kuhinja in soba za goste. Krčmarica, ženska srednjih let, je ravno pripravljala južino — kaj se je pravzaprav kuhalo, ni bilo moči razpoznati. Okrog nje se je vrtelo troje otrok. Notranja oprava krčme je bila preprosta, kakor je to navadno na Laškem po deželi. Po stenah je viselo nekaj slik, pred vsem „Madonna“ in pa različni prizori iz italijanskih bojev za „zedinjeno Italijo“ — Garibaldi seveda ni manjkal. Dobili smo na izbiro izvrstno črno in belo vino, za jed pa sirova jajca, ki so v onih nezdravih krajih neko posebno krepilo za želodec. Naš vodnik je pa tudi odprl svoje zaklade, katere je nakupil v Rimu, in tako smo se dobro pokrepčali za daljno pot.

Zgovorna krčmarica nam je obširno odgovarjala na vprašanja o življenju v Kampanji. Njen mož je bil oskrbnik, oziroma nadzornik delavcev na posestvih nekega rimskega aristokrata.

Gostilnica je bila le postranska reč, ker se le malokdaj kdo oglasi v onem zapuščenem kraju. „Mi živimo tukaj“, je rekla, „kakor živali: brez cerkve, brez šole, brez duhovnika, brez soseda.“ Res, žalostno mora biti življenje le-tod, kjer se krog in krog razprostira sama nezdrava puščava. Ni čuda, da je ljudstvo po takih krajih sila zapuščeno. Tuintam se sicer najde kaka cerkvica ali kapelica, kamor pride v nedeljo duhovnik iz Rima ali od drugod in opravi službo božjo, popoldne pa poučuje otroke v krščanskem nauku, kakor smo večkrat naleteli na svojih nedeljskih izletih v Kampanjo. Toda pri vsaki koči ne more biti cerkve, in včasih lahko hodiš ure in ure, pa ne najdeš ne božje ne človeške hiše.

In tako so tukaj, rekel bi, v senci kupole sv. Petra skoraj iste razmere, kakor kje v amerikanskih prerijah.

Po kratkem odmoru smo se zopet naložili na voz in jo mahnili naprej. Svet je postajal vedno nižji. Tla so očividno novejša tvorbe. Ob zori rimske zgodovine so še najbrž tukaj pljuskali morski valovi. Tla so se nam prikazovala vedno bolj močvirna, dasi tisto zimo ni bilo veliko dežja. Velike kose zemlje pokriva pritlikavo grmičje, tuintam se pa vidijo tudi novoizorane, zasejane njive, toda bolj poredkoma.

Novejši čas izkuša vlada oploditi in s tem tudi ozdraviti kampanjska tla. Uspeh je razmerno neznamenit, ker zaradi skrajno slabih denarnih razmer država ne more kaj izdatnega storiti, z druge strani je pa kraj tako

nezdrav, da zlasti po letu ljudje ne morejo ondi prebivati

Izkušajo pa Kampanjo obljuditi z utemeljevanjem srednjih posestev, kar ni ravno napačno. Kdor se prijavi, da hoče obdelavati zemljišče, dobi kos zemlje zastonj in je nekaj let davka prost. Toda trebalo bi take posestnike tudi gmotno podpirati izpočetka s podporami in nagradami, kar pa v zadolženi Italiji ni lahko. Veliko škoduje tudi fanatično strankarstvo na Laškem. Znano je, da so trapisti najboljši pionirji za obdelavanje puščobnih krajev, in vendar jih je v okolici Rima laška vlada tako obdačila, da ne morejo skoraj dihati. —

Naposled zagledamo pred seboj v daljavi cerkev in zvonik, neko trdnjavi podobno graščino in strehe bornih koč. To je Ostija!

(Dalje.)

Kadar vince duše vnema.

Dva možička — vinska ptička
pijeta teran,
menita se, kaj je bilo
lani na ta dan.

„Izpod neba so vršale
bele mačice“ —
„O ne! mačka je na solncu
grela tačice“ —

„Ne verjameš? Stavi, bratec!“
„Dobro! — Litra dva!“ —
„Pratiko daj, mamka, lansko;
ona vse to zna.“

Pratika jim pravi: dan je
v meglo bil odet.
Prazna stava . . . A izpila
litrov sta še pet . . .

Silvin Sardenko.

Moj gozd molči . . .

Moj gozd molči,
in potok moj
oledenel
in osivel
že teden dni
ne žubori.

Ne jasna noč,
ne beli dan,
nihče se več
ne meni zanj.

Če bo tako,
razbil ga bom
in led prodal
za lep denar
tako svetel
kot solnčni žar.

Silvin Sardenko.

Izkopine v Ostiji.

Izlet v Ostijo.

Potopisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal *dr. Frančišek Kovačič*.

(Dalje.)

II.

Izstopili smo na dvorišču neke preproste krčme in naročili, naj nam ob določeni uri pripravijo toplo kosilo, potem smo pa takoj šli ogledovat Ostijo.

Današnje Ostijo si lahko ogledaš v hipu. Mala cerkev — sv. Avreje — kaže dokaj lepe renesanške oblike. Pozidal jo je kardinal Giuliano della Rovere, poznejši slavn papež Julij II. (1503 — 1513), po načrtu stavbnika Baccio Pintellija. Razen arhitektoničnih oblik nima cerkev nič znamenitega; notranjščina je preprosta in zapuščena. Nastavljen je pri cerkvi samo en duhovnik. In vendar je Ostija tudi zase škofija in sicer jako odlična. Škof ostijski je hkrati dekan kardinalskega zbora; on ima pravico kronati novoizvoljenega papeža, oziroma tudi posvetiti, če še ni bil poprej škof. In tako ima torej za papežem najodličnejši škof v katoliški cerkvi v svoji škofiji le enega duhovnika in kakih sto duš! — Toda dandanes je ostijska škofija združena z ono v Veletri, naslov „ostijski škof“ je pa pridržan radi častitljive starine.

Ostijski grad z močnim okroglim stolpom je tudi sezidal že omenjeni kardinal Giuliano leta 1483. po načrtu slavnega stavbnika Giuliana da Sangallo. V onih viharinih časih je bila tu trdnjava, dandanes je pa neki kaznilnica za večje zločince.

Prebivalcev je v Ostiji komaj sto in še ti večinoma zbežé, kadar se začne toplejši čas, pred strašno „malárijó“. Meseca vinotoka in listopada se vrnejo in prebivajo v bornih kočah. Nekatere teh koč so podobne kolibam ogrskih ciganov. Ob našem posetu je bilo prebivalstvo še tam.

Zapustivšim sedanjo naselbino nam zaštrlé nasproti starodavne razvaline: začenja se torišče stare Ostije. Ko pridemo iz vasi na plano, nas osupne veličastno-resni razgled. Krog nas se razprostira nedogledna, nizka ravnica. V tem ogromnem prostoru razen naših korakov ni čuti glasu; vse je mirno, nepremično, nemo, mrtvo, kakor v grobu. Na desni zremo strugo Tiberovo, daleč pred nami pa se nam blišči nasproti — če se povzpne na kako višavo — sredozemsko morje, katero kakor srebrn okvir okroža to

enolično, velikansko naravno sliko. V duši se ti porodé elegična, turobna čuvstva, različne misli se ti med seboj spajajo in nekako kristalizujejo, kajti ta kraj je kakor nalašč za zbrano premišljevanje.

Na tem pustem kraju je nekdam stalo cvetoče mesto, polno življenja, bogastva, gibanja in vrvenja. — Plodni Egipt, vroča Libija, razkošna Azija, srebra bogata Španija so pošiljale semkaj svoje najboljše pridelke kot tribut „kralju sveta“, silnemu Rimu. — Krog nas se vrsté na vse strani puste gomile, različne oblike in visokosti. To so grobnice nekdam slavne Ostije. Sličen vtisek dobi popotnik tudi pri razvalinah pompejskih; vendar je razloček precejšen. Pompejsko mesto je strašni Vezuv zadušil v enem hipu, v moški čilosti in polnosti moči in življenja, ob Ostiji pa je „zob časa“ glodal dolga stoletja. Odkopani Pompeji so kakor svež, dobro ohranjen mrlič, na katerem se poznajo še vse posamezne poteze, Ostija je pa podobna ostankom stoletnega starca, katerega so že v življenju izjedle dolgotrajne bolezni, v grobu pa ni ostalo po njem drugega, nego kup debelih kosti.

Usoda Ostije je bila tesno spojena z usodo Rima. Dokler je Rim gospodoval svetu in vlekel vase bogastvo celega sveta, je imela tudi Ostija zlate čase; ko so pa barbari skrhalili rimsko moč, je Ostijo zadela ista usoda, kakor rimski forum.

V zlati dobi rimskega mesta so rimski modrijani mnogo preudarjali, kako se je Rim iz neznatnega početka povzpél do tolike moči. Med drugim so blagrovali Romula, da ni sezidal Rima ob morskem obrežju, marveč dalje strani od morja. — Ciceron našteva v svojem spisu „o državi“, posnemajoč Platona in druge grške modroslovce, razne nepovoljnosti, vsled katerih primorsko mesto ne more postati glava trajne, velike in močne države. Pred vsem je primorsko mesto vedno izpostavljeno napadom sovražnikov in pomorskih roparjev (zlasti je to veljalo v starih časih). Prebivalci primorskih mest so dalje preveč dovzetni za tuje vplive, in pa tudi npravna pokvarjenost ima ondi ugodnejša tla.

Primorski prebivalci so vrtoglavi, prevratni, razkošni, željni novotarij. Ker pridejo preveč v dotiko z zunanjim svetom, se ne oklepajo tako tesno domačega ognjišča; zato jim primanjkuje resnega, vztrajnega, požrtvovalnega domoljubja in spoštovanja do očetovskih običajev. To je upropastilo Korint, Atene in druga cvetoča mesta. Tako Ciceron.

Brezdvomno je na vsem tem veliko resnice; a prav tako je pa tudi res, da bi Rim brez Tibera in brez bližine morja nikdar ne bil postal tako velik. Zemljepisna lega rimskega mesta ima torej dvojno ugodnost: z ene strani Rim ni bil preveč predan nevarnostim primorskih mest, z druge strani pa ni bil popolnoma odsekan od tujega sveta.

Praktični rimski razum je bil te ugodnosti hitro spoznal. Livij nam pripoveduje (Ab Urb. cond. I. c. 33), da je že Anko Marcij napravil ob ustju Tiberovem loko (pristanišče), t. j. Ostijo. V resnici je Tiber tukaj tvoril naravno loko. Obrežje srednjeitalsko nad neapolskim zalivom ni kaj primerno za velika in trajna pristanišča. Tla so večinoma ravna, celó močvirna, brez skalnatega gorovja, ki bi segalo v morje in tvorilo drage z neprodinimi stenami. Skoraj vodoravno in čisto odprto obrežje je preveč izpostavljeno vetrovom, ki morske valove mogočno zaganjajo v bregove, in vsled tega ladje v vihnem vremenu ne morejo do suhega. — Ta neprikljika je bila tudi v ostijski loki. Jugozahodni vetrovi so močno gnali morsko vodo v strugo Tiberovo, z druge strani je pa blatna reka delala nevarne plitvine in zaplavljala svoje ustje. Še dandanes napravi Tiber vsako leto do devet metrov naplavine. Za veliki svetovni promet torej ta loka ni bila kaj pripravna. Vendar je služila svojemu namenu ves čas rimske ljudovlade, ne da bi bil kdo kaj znatnega popravljaj.

Dovoz v loko je pa bil sila težaven in nevaren. S strahom je rimsko ljudstvo vselej pričakovalo brodovja, ki je šlo v Egipt po žito; kajti če se je med potjo ponesrečilo, je pretila Rimu lakota. Splošno veselje je zato zavladalo med prebivalstvom, kadar so v daljavi zapazili nakrcane ladije. A to ve-

selje ni imelo vselej dobrega konca. Večkrat je burja že doma razbila ladje in tako uničila željno pričakovani kruh. Tacit nam pripoveduje v svojih Analih (XV, 18), da je nekoč 200 ladij, z žitom napolnjenih, utonilo v ostijski loki sami.

Ko se je koncem rimske ljudovlade promet ogromno pomnožil, je trebalo temu v okom priti, napraviti varno пристanišče in loko razširiti tudi za večje ladje. To je izvršil sicer malovredni cesar Klavdij (41—54. po Kr.). Zgodilo se je pa to po poročilu Svetonijevem (Calig. 19; Claud. 18) tako-le:

Cesarju Kaliguli je enkrat šinila v glavo čudna misel, da bi se rad izprehajal na konju po neapolskem zalivu. Želja prismojenega tirana se je seveda morala izpolniti. Pa kako to izvesti? No, vse rimsko brodovje, kolikor ga je bilo, je moralo jadrati v neapolski zaliv. Tu so ladje zvezali drugo z drugo, in tako se je pustolovni cesar lahko izprehajal po zalivu. Ker je pa vse brodovje ondi čepelo, je zastala vsa trgovina, izostalo je tudi egiptovsko in sicilsko žito. V Rimu se je vsled tega pojavila lakota. — Ker je bil Kaligula kmalu potem umorjen, se je hotelo razkačeno ljudstvo zmaščevati nad njegovim naslednikom Klavdijem. Zgrabili so ga o neki priliki na foru in mu prislonili prav gorkih na hrbet. Komaj je odnesel živo glavo in smuknil skozi neka vrata na Palatin v svojo palačo. Da bi pa utolažil razjarjeno drhal, je sklenil popraviti in razširiti ostijsko loko. Delo je nadzoroval cesar sam.

Klavdijeva loka se še dandanašnji pozna, dasi je vsled naplavin sedaj na kopnem. To je bil kakih 70 četvornih hektarjev velik zaton, katerega sta ščitila dva polukrožna nasipa, ki sta se v sredini zblíževala, tako da je bila loka podobna razprtim kleščam. Zgornji nasip je imel predore, da je dotekala v zaton morska voda, spodnji pa je bil zidan iz trdega kamnja, da se je mogel ustavljati silnim valovom, katere so zagajali vanj južni vetrovi. V sredini, kjer sta se zblíževala oba nasipa, je stal v odprtini majhen, trdno zidan otočič s svetilnikom. Vhod v loko so zapirale močne, železne verige.

S to loko je bil dovoz izdatno olajšan; a kmalu je postala pretesna. Podjetni cesar Trajan (98—117. po Kr.), ki je po celem cesarstvu pozidal velikanske zgradbe, je razširil tudi ostijsko loko. Ni pa prenapredil Klavdijeve loke, marveč je izza nje napravil še drug, 40 hektarjev velik zaton, katerega je utrdil z močnimi nasipi. Vanj se je prišlo le skozi Klavdijevo loko. Oba zatona je spajal 118 metrov širok kanal. Drug kanal (fossa Traiana) je spajal loko s Tiberom in tako z Rimom. Ta kanal je pozneje postal rokav Tiberov. Po njem se še dandanes lahko plove; imenuje se pa Fiumicino.

Sedaj se je za Ostijo začela prava doba procvitanja. Druge italske loke so bile sicer večje in prikladnejše, a Ostija je imela to prednost pred drugimi, da je bila najbližje Rimu, in se je po Tiberu veliko lažje prevažalo blago v glavno mesto, nego iz drugih lok po suhem. Tukaj so prebivali najbogatejši trgovci. Na vrhuncu svoje moči in slave je štela Ostija najmanj kakih 20.000 prebivalcev.

Iz razvalin in raznih umetniških spomenikov, ki so se našli v Ostiji, lahko vsaj nekoliko sklepamo, kolik sijaj in kakšno bogastvo je bilo tukaj.¹⁾

Načrt starega ostijskega mesta ima po priliki obliko pravokotnega trikotja, kateremu je podpora (hipotenuza) bila struga Tiberova, obe kateti pa današnja via Boacciana. Zunaj mesta so bili ob veliki cesti grobovi bogatih Ostijcev. Kakor pri drugih večjih mestih, je tudi tukaj tujec moral iti najprej med mrtvimi, če je hotel priti do živih.

Ostijske gomile so začeli razkopavati že v prejšnjem stoletju. Našli so na različnih krajih dragocenih marmornatih spomenikov in mozaikov. Leta 1800. je sklenil papež Pij VII. sistematično začeti odkopavati Ostijo. Vodstvo je bilo izročeno arhitektu I. Petriniju, a burni politični dogodki onega časa so delo kmalu ustavili. Šele leta 1855. je Pij IX. zopet

¹⁾ Pri sestavljanju tega spisa sem se posluževal poleg svojih zapiskov in raznih drugih knjig posebno dela: *Promenades archéologiques*, Par Gaston Boissier, membre de l'academie française. V. édition. Paris, 1895. Str. 273—310.

izročil izkopavanje starinoslovcu M. Viscontiju. Ko je leta 1870. papeževa država prišla v last kralja „zedinjene Italije“, so tudi izkopavanje Ostije izročili v druge roke. Vodstvo je sedaj prevzel M. Pietro Rosa, ki se je prej proslavil z nekaterimi izkopinami na Palatinu.

Vsak teh treh mož je delal po svojem načrtu. Prvi je izkušal zadeti na središče mesta in od tam nadaljevati izkopavanje proti obzidju. Drugi se je lotil dela pri mestnih vratih in je zasledoval glavno cesto, češ, po tej poti se mora priti do vseh važnejših točk v mestu. Tretji je pa tako-le umoval: Ostija je bila pred vsem trgovinsko mesto, kjer se je izkrcavalo prekomorsko blago; torej bo najvažnejši del mesta na obrežju, blizu loke. Na ta način so dandanes odkriti različni deli mesta, in sicer nekatere prav važne stavbe. Zaradi skrajno slabih denarnih razmer italijanskega kraljestva pa dandanes izkopavanje jako slabo napreduje.

Da preveč ne raztegnemo svojega potopisa, omejimo se le na najvažnejše izkopine.

Najprej gremo ob starem koritu Tiberov. Tu vidimo na levi, ob stari glavni cesti, več neznatnih razvalin. Ob skrajnih mestnih točkah so stale pač tudi pri starih bolj ubožne koče. Ko pridemo blizu današnje struge Tiberove, zapazimo zopet na levi na osamljenem prostoru ostanke starega gledišča ali amfiteatra. Zidan je, kakor druge enake zgradbe. Polukrožni, kameniti sedeži, ki se kakor stopnjice vzdigujejo vedno više, so še dobro ohranjeni; bolj je pa razrušena nekdanja pozornica in poslopja za predstavljavce.

Še bolj nas zanima velika skupina zidovja, ki stoji tam, kjer prehaja stara struga v novo. Velikanska poslopja, ki so nakopičena tukaj, so nekdanja skladišča (magazini).

Pred temi zgradbami je bilo nekoč prostrano nabrežje (quais), katero je pa že zdavna razkopala reka, ki sedaj neposredno liže staro zidovje. Tu so bila skladišča za žito, olje in vino. Žitnice razpoznamo po debelem zidovju, ki je žito varovalo vlage. Skladišča za olje in vino nam kažejo ogromni čebri, ki še dandanes stojé napol vkopani v zemljo. Ne-

kateri presežajo velikost naših petvedrskih sodov ali polovnjakov. Od teh skladišč stojé le še prizemni prostori; zgornja nadstropja so razrušena, a služila so za stanovanja sužnjem in delavcem, ki so imeli opraviti pri izkrcavanju blaga. Vsa ta skladišča so stala ob prostrani ulici, ki je morala biti prav živahna, prava „docks“ v modernem pomenu.

Gredoč nekaj časa med skladišči, pridemo do druge znamenite stavbe, ki nas še celó v razvalinah spominja nekdanjega veličja. Pri glavnem vhodu, ki je obrnjen proti Tiberu, stojita dva krasna stebra iz cipolina; sicer je pa hiša narejena po tipu vseh rimskih hiš, kakor jih poznamo zlasti iz razvalin pompejskih, le da so tukaj vsi deli velikanski. Sodeč po velikanskem obsegu in dragocenem kamenju, so nekateri sklepali, da to ni bila hiša zasebnega bogatina, marveč cesarska palača. Zato nosi ta skupina ime „Palazzo imperiale“. Res je, da so nekateri rimski cesarji radi zahajali v Ostijo in so torej gotovo imeli ondi tudi svojo palačo, toda gotovega dokaza ni, da bi bila cesarska palača ravno tukaj.

Te palače se neposredno dotika ogromno kopališče. Ko je Visconti tukaj kopal, so našli najprej krasen kip boginje Cerere; 20 črevljev globoko pa marmorna tla prostorne dvorane in v tleh eden najlepših mozaikov, kar se jih je našlo v okolici rimski. Ta mozaik hranijo dandanes v vatikanskem muzeju. Tu je bila gotovo kopališčna dvorana; in ker se kopališče tesno drži prej omenjene palače, je nekoliko verjetno, da je bila tu cesarska palača. Iz nekega napisa namreč vemo, da je cesar Mark Avrelij potrošil za zgradbo kopališča v Ostiji ob Tiberu dva milijona sestercijev.

Že to dejstvo nam nekoliko kaže, kakšen sijaj je moral vladati v stari Ostiji. Toisto nam pa potrjujejo tudi svetišča. Rimljan svojih božanstev ni nikjer pozabil. Kakor v Rimu, tako nahajamo tudi v Ostiji veliko množino templjev. Nekatero poznamo samo iz napisov in rimskih pisateljev, drugi so pa že odkopani.

Glavno božanstvo, kateremu je bila Ostija posvečena, je bil Vulkan; njegovi svečeniki so nadzorovali celo bogočastje. Poleg Vulkanu so posebno častili Srečo (Fortuna) in Nado (Spes), ker ti dve sta za trgovce velike važnosti; pa Kastorja in Poluksa, zaščitnika mornarjev; dalje Cerero, boginjo žitnih polj, kar je naravno, ker se je tu spečevalo veliko žita. No, kjer je bilo vsega drugega, seveda ni smela izostati nesramnica Venera. Ker je bila Ostija v ozki zvezi z Egiptom, ni čuda, da sta se ondaj častili tudi glavni egiptovski božanstvi, Isis in Serapis. Posebno zanimivo je pa češčenje solnčnega boga Mitra. To božanstvo je prišlo iz Perzije in ima veliko ulogo v zgodovini rimskega bogočastja v zadnjih poganskih časih. Mitrovo češčenje se je razširilo po vsem rimskem cesarstvu in tudi po naših krajih (n. pr. na Štajerskem na Donački gori.¹⁾

Ta kult je znamenita priča onega čudovitega preobrata, ko se je poganstvo polagoma sicer in trdovratno, toda neizogibno moralo umekniti mlademu in svežemu krščanstvu. V Mitrovem bogočastju je poganstvo nekako zbralo svoje zadnje moči, vendar je že to bogočastje samo le nerodno posnemanje krščanskega bogočastja, tako da sveti Avguštin po pravici Mitrovemu duhovniku polaga v usta besede: „Mitra sam je kristjan“ (In Joh. tract. 7. n. 6.). Častili so ga kot kralja živečih, delivca luči in posredovavca med najvišjim božanstvom in svetom (kot tekmeča Kristus). Rimljani so ga imenovali „deus, sol, invictus Mithras“ (bog, solnce, nepremagljivi M.) ali „deus indeprehensibilis“ (nezapopadljivo božanstvo).

O češčenju Mitrovem se je našlo v Ostiji več spomenikov in celo tempelj. Ta se drži prav „cesarske palače“²⁾ na južni strani.

To je bilo nekako domače svetišče. Kdor si hoče ogledati ta prostor, mora plačati

¹⁾ Meseca vinotoka leta 1898. so izkopali tak tempelj tudi pri Hajdini na mestu starega Petovija. (Op. pis.)

²⁾ H. Grisar S. J. méni, da to poslopje ni bilo res cesarska palača, marveč hiša nekega Lucija Gamala. (Geschichte Roms und der Päpste im Mittelalter, sn. 1. str. 11.)

vstopnino pri čuvaju. Ker se doslej nikjer ni našel tako dobro ohranjen Mitrov tempelj, kakor ta, je vredno, da si ga ogledamo. Razdeljen je v tri dele, recimo ladje, katerih pa ne delé stebri, kakor v krščanskih bazilikah, marveč različna višina tal. Ob straneh so kamenite, oziroma zidane klopi za vernike, ki so se delili v različne stopnje s čudnimi imeni. Tudi to je posneto iz krščanstva. Vhodu nasproti je stal žrtvenik, kake štiri čevlje visok, z dvema genijema, ki predstavljata dvojno enakosolnčje. Eden drži plamenico navzdol, drugi pa navzgor. — Nad oltarjem je stal kip mladostnega svečenika s frigijsko čepico na glavi, žrtvujočega Mitru vola. Tlak je iz dragocenega marmorja, kajpada jako poškodovan, vendar nam kaže, da je tempelj moral biti sijajen. Poleg templja je nekoliko manjših zgradb, kakor se misli — stanovanj Mitrovim svečenikom.

Vulkanov ali Jupitrov tempelj se pa nahaja ob stari cesti, ki gre vzporedno s Tiberom izza skladišč, o katerih smo zgoraj govorili. Kakor se dá sklepati iz razdrobljenih marmornih okraskov, je moral biti jako sijajen, a dandanes je čisto razvaljen in pust.

Nekaj minut južno od Vulkanovega templja je tempelj Cibelin („Cybele, magna mater deum“), ki je tudi v razvalinah.

Tu so našli kip boga Atida (Atthis), ki se sedaj hrani v lateranskem muzeju v Rimu. Ta malik je frigijskega izvora.

Na skrajni točki doslej odkritih ostijskih izkopin, ob strugi tiberski, je še odkrit polukrožen prostor z obzidjem. To je nekdanji emporium, kjer so se izkrcavale večje ladje. Tukaj je po priliki bilo pravo ustje Tiberovo, dočim je sedaj še skoraj uro hoda do morja.

Prišedši na skrajni konec ostijskih razvalin, se je naša družba ločila. Nekateri so hoteli na vsak način naprej do morja, drugi bi pa še radi ogledovali razvaline. Pot proti morju je težavna, močvirna, polna jarkov in gostega grmovja; zato je večina ostala v Ostiji. Želeli smo svojim nemirnim tovarišem srečno pot in pravočasno vrnitev, potem pa splezali na neki stolp — Torre Boacci-

ana — najbrže kak ostanek stare trdnjave. Raz stolp smo videli prav lepo sredozemsko morje. — Potem smo si še natančneje ogledovali posamezne razvaline, lazili po holmih, ki še zakrivajo staro mesto, in pobirali razne marmorne ostanke. Poskakali smo v neko jamo, nekdanje kopališče, kjer se še razločno vidijo štirioglate lončene cevi za paro in vodo.

Koder so tla bolj ravna, so zasejane njive, posute z zdrobljeno opeko, vapnencem in marmorjem. Kako potratna je vendar tukaj narava z marmorjem in drugim redkim ka-

menjem! Pri nas je celó po stolnih cerkvah marmornat oltar nekaj posebnega, v okolici rimski in ostijski se pa vsak čas lahko spotakneš ob marmornato gručo ali kos korintske glavice. Ženske pri vodnjakih snažijo večkrat perilo v kakem starem marmornatem sarkofagu. V Rimu sem enkrat videl čevljarja, ki je tolkel svoj podplat na porfirni obli...!

Toda z opisovanjem poganskih spomenikov še ni izčrpana znamenitost staroslavne Ostije. — Na tem pustem zemljišču se nam vzbujajo v duhu tudi veličastne slike iz starih k r š č a n s k i h časov. (Konec.)

Bršljan in bodičje.

3.

Samevam zjutraj vrhu zračne gore,
pod sabo gledam mesta in vasi,
človeških rok in uma lepe stvore;
tedaj srcé mi željo porodí
in željo to razplamení molitev:
Bog! srčno bijem naj življenja bitev,
naj sladek „vici!“ vzkliknem zmagovit,
ko smrt na mé zastavi ostro britev;
naj svoji domovini krepek ščit,
ne z duhom lenim, ne s telesom bolnim,
naj vedno čujen, vedno kremenit
vso dobo svojo z vso močjo izpolnim!

4.

Kadár je dež jeseni radodaren,
prinikne v gozdu tisoč sluznih gob.
A bodi, človek moj, v izberi varen,
da jedek strup se ne zaleze v drob;
da v krčih se ne bodeš vil božjastnih,
da ustnic ti ne zgrize lastni zob!

Med mnogimi doboš le malo častnih
prijateljev in zvestih ko zlato.
A le ne išči teh po službah mastnih!
Komur je „karijera“ vse nebo,
krog tvoje glave išče on le nimba
za svoj namen — in če ga ne dobó,
ljubezen mu spočnè, in hči je — hlimba!

5.

Prešeren, o kako slavé te! Srečen!
Kako tekmujejo med sabo zdaj,
da bi spomin ti ohranili večén!
V ljubljanski „Zvezdi“ so izbrali kraj,
(umákniti se sam Radecki mora)
da tvoje stalo spremené ti v raj...
No, živéga je trla te pokora —
mordà si jo zaslužil — kdo to vé,
kje najdeš mnenju pravemu prostora?
A nekaj vé pisatelj pesmi te,

ki največ piše na semanjski torek,
ko rime le pokoncu ga drže:
Premrzle dobe zrak ti bil je gorek
na jugu pač! — Ko bil bi ti Poljak,
morda dobil bi tudi Oblégorek...
Naš svet do pevca vedno je enak:
Zahteva pesem — svinčnika ne dá mu,
pa bodi tudi velik narodnjak...
O Jenko, kaj se toži ti po Samu...?

Anton Medved.

Boj s Saraceni in zmaga Leona IV. pri Ostiji. Slikal *Rafael Sanzio*.

Izlet v Ostijo.

Potopisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal *dr. Frančišek Kovačič*.

(Konec.)

III.

O krščanski Ostiji nam je pred vsem omeniti, da jo je ovekovečil „kralj krščanskih slikarjev“, slavljeni Rafael, v vatikanskih stanzah. Takoj v prvi dvorani, ki se po najimenitnejši sliki imenuje „Stanza dell' Incendio“, na steni, ki je vhodu nasproti, je na presno naslikana sijajna zmaga papeža Leona IV. (847 do 855) nad Saraceni. Po sodbi strokovnih veščakov je slika v umetniškem oziru druge vrste. To je tudi naravno, ker je Rafael izdelal le načrt, dovršil je pa sliko njegov učenec Giovanni da Udine. Leon IV. ima poteze, slične onim slavnega pospeševatelja lepих umetnosti, Leona X. (1513—1521).

Ostijo so bili divji barbari začetkom srednjega veka popolnoma razrušili. Ko so se pa Saraceni zaletavali celo pod obzidje rimsko, je dal Gregor IV. (827—844) iznova pozidati in utrditi Ostijo. In tako je bila celi

srednji in novi vek Ostija važna trdnjava. Svoj pomen je izgubila najbolj, ko je Pavel V. l. 1612. desni rokav Tiberov pri Portu uredil za luko.

Divji čopori iz Alžira so hodili na plen v Ostijo do najnovejšega časa, še pred Leonom XII. (1823—1829), dokler ni Alžir prišel pod francosko upravo.

Veliko znamenitejši spomini se nam zbujaajo v Ostiji iz prvih krščanskih časov. Ostija je bila mesto, kjer so se stekali ljudje in nazori vseh krajev. Prav zgodaj so se tukaj naselili tudi Judje, kakor svedočijo mnogoteri kameniti spomeniki in napisi v Ostiji in v sosednem Portu. Na nekaterih vidimo celo judovski sedmorožni svečnik. Tudi krščanstvo je hitro pognalo tukaj svoje korenine. Še pred Konstantinom V. je bil v Ostiji in v Portu škof. V poslednjem je stoloval tudi slavljeni sv. Hipolit (ok. 235).

Ondi je bogati in plemeniti Pamahij, prijatelj sv. Jeronima, sezidal gostišče (xenodochium) za uboge popotnike. To je najstarejša dobrodelna naprava, od katere so se še ohranili ostanki. Pamahij je eden najlepših značajev iz konca četrtega in začetka petega veka po Kr., ko je krščanstvo polagoma prevladalo v javnosti in v zasebnem življenju. Bil je rimski senator in dika staroslavne rimske obitelji Kamilov. S svojo blago ženo Pavlino je bil vzor krščanskega življenja in milosrčnosti. Ko mu je žena umrla, je vse svoje ogromno premoženje razdelil med reveže in v razne dobrodelne namene.

Kak vtis je pač moralo to napraviti na njegove sovrstnike, ko paganski svet o taki delotvorni ljubezni in milosrčnosti še pojma ni imel! Razvaline Pamahijevega gostišča v Portu so dandanes popolnoma odkrite in kažejo nenavadno velik obseg.

V Ostiji sami se je doslej našlo krščanskih spomenikov razmeroma malo, a brezdvomno še pride marsikaj na dan, ko bodo razkopali mnogobrojne holmce. Pač pa sta se nam ohranila v starokrščanski književnosti dva dragocena spomina na Ostijo.

V Ostijo nas pelje pisatelj najstarejšega latinskega apologetičnega dela o krščanstvu, Marko Minucij Feliks (okolu 180 po Kr.) v svojem preprostem, ljubkem, resnobnem in prepričevalnem dvogovoru „Octavius“. V njem pretresuje pisatelj eno najvažnejših vprašanj, ki so se kdaj pojavila v obsegu človeškega umovanja, namreč: o vrednosti poganstva in krščanstva. Po obliki je dvogovor sličen Ciceronovemu spisu „De natura deorum“ (o naravi bogov). M. Feliks, poprej rimski advokat, sedaj kristjan, nam pripoveduje, kako ga je obiskal prijatelj Oktavij, ki je bil tudi že kristjan. Ker so sodišča imela takrat počitnice, se napotita oba prijatelja iz soparnega Rima v Ostijo, v sveži morski zrak. Pridruži se jima še tretji prijatelj, Cecilij, ki je pa bil še pogan. Nekega jutra se prijatelji izprehajajo ob morskem obrežju, občudujoč prekrasno okolico in srkajoč hlastno sveži jutranji zrak. Tu pridejo do nekega kipa Serapisovega.

Cecilij ga pozdravi, kakor je pri poganih bila navada, položivši roko na usta in iztegnivši jo potem proti kipu. To vidi Oktavij in reče svojemu krščanskemu tovarišu: „Zlo je, brate, pustiti zvestega prijatelja v taki grozni zmoti. Kako moreš mirno gledati, da tvoj prijatelj izkazuje tako čast malikom, ki tega ne zaslužijo?“

Nobeden ne odvrne besedice; molče korakajo po predmestnih ulicah, dokler ne pridejo iz mesta na prosto. Tu posedejo na debelo kamenje, ki je ležalo ob morskem nasipu. Feliks in Oktavij veselo zreta v divno obzorje, njuna duša je vedra, kakor jasno nebo nad njimi, v njej se prelivajo sladka čuvstva miru, kakor lahni morski valovi ob vzhajajočem solncu. Cecilij pa je mračan, zamišljen in nemo zre pred-se. Zadnje besede Oktavijeve so ga užalile. Pojasnila hoče, povedati hoče, kar mu je na srcu.

In sedaj začne prijatelji v čarobni samoti, vzpričo mirnega morja, pod jasnim, azurnim nebom, obdelovati vprašanje, ki je takrat potresalo ves svet. Najprej začne Cecilij z vso vnemo rimskega govornika svoj obrambeni govor za poganstvo.

Veri v stare bogove ima Rim zahvaliti svojo moč in veličje, bogove so častili njih slavni pradedje. — V svojem filozofičnem skepticizmu ne more razumeti, kako bi ti neuči kristjani mogli imeti pravo resnico, ko je vendar niti največji modrijani niso mogli najti. Zatorej ne more trpeti, da kdo tako drzno zmetuje staro, častljivo, koristno rimsko vero. — Njegova vnema se kmalu prelevi v hud srd proti kristjanom. Pikre in zlobne opombe o kristjanih leté kakor strupene puščice iz njegovih ust. Kristjani so mu ničvredna, mračnjaška, brezbožna, nespametna drhal, sposobna za najhujša zločinstva.

Po kratkem dvogovoru začne Oktavij braniti krščanstvo. Njegov govor je vzvišen, miren, poln dostojanstva in živega prepričanja. Mično, stvarno in krepko dokazuje, da je le en Bog, stvarnik nebes in zemlje; da je nespametno ostati v poganski veri in moliti mrtve malike; da je krščanstvo najblagonos-

nejša naprava božja. Hudodelstva, katerih dolžé kristjane, so podle in zlobne izmišljotine. Naj le pogleda k smrti obsojene kristjane! Nobenega zločina jim ne morejo dokazati, razen to, da so kristjani. Nasprotno, odlikujejo se v vseh čednostih, o katerih pogani niti pojma nimajo. Na posamezne razžaljive opombe Cecilijeve se Oktavij niti ne ozrè.

M. Feliks bi imel biti razsojevavec med njima. Toda Cecilij ne čaka razsodbe, marveč premagan z Oktavijevimi dokazi, čestita prijatelju na njegovem govoru in sklène: „Zmagala sva oba, ti si premagal mene, jaz pa zmoto.“ Nato se prijatelji veselo razidejo.

Dramatičen prizor je morda izmišljen, vendar je lahko tudi zgodovinsko-resničen dogodek. Kdo bi mogel prešteti vse prizore, vse prilike in okoliščine, v katerih si je mlado krščanstvo večkrat v hipu osvojilo dobrohotne in za resnico dovzetne duše!

Stoletja so pretekla od onega časa, a dvogovor „Octavius“ se še dandanes s pridom in slastjo čita. Ko bi se danes sešli oni prijatelji v Ostiji, bi pač imeli še več snovi za obrambo krščanstva.

Nekdaj slavne Ostije ni več, mogočne rimske države tudi ni več, templji rimskih malikov ležé v razvalinah, a ideja krščanska še živi, se še vedno bojuje in vedno zmaga.

Drug prizor iz stare krščanske Ostije ni manj veličasten, a še bolj nežen. Predstavlja nam klasičen vzor zgledne matere in njenega sina, enega največjih umov, kar jih je videlo krščanstvo. Kdo ne pozna Monike in njenega Avgušтина? Mladi, nadarjeni in ukaželjni Avguštin se je v mladostni lahko-mišljenosti pogreznil v kalužo takratne iz-prijenosti. Skrbna mati je grenko jokala in vzdihovala za izgubljenim sinom, ki je bil zenica njenega očesa. Vroče molitve je pošiljala k nebesom za rešitev in izpreobrnitev svojega sina.

Avguštin, občudovan in slavljen kot go-vornik, se hoče odtegniti nadležni materi; napoti se iz Afrike v Rim in od ondod v Milan.

Toda kaj ne premore materina ljubezen? Skrbna mati ne zapusti sina, marveč gre za

njim v Rim in v Milan. Avguštin postane resnobnejši, začne prebirati spise Ciceronove in Platonove, polagoma tudi Sv. Pismo. Vrhutega posluša v Milanu govore velikega Ambrozija. — V njegovi veliki duši se začne titanski boj. Materine prošnje so uslišane: Avguštin se izpreobrne in sprejme sv. krst od škofa Ambrozija.

Kdo bi sedaj popisal veselje materinega srca! Avguštinu ni več do gnusnih naslad in prazne hvale. Nemudoma se odpotita nazaj domov v Afriko.

V Ostiji sta morala čakati ugodnega vremena za potovanje. In tukaj je Moniko dohitela smrt. Z nepopisno milobo nam Avguštin v svojih „Izpovedih“ (I. IX. c. 10) pripoveduje pogovor z materjo nekaj dni pred smrtjo, potem njeno blaženo smrt (c. 11) in svojo globoko žalost nad bridko izgubo (c. 12). Ta poglavja so pravi biseri v slovstvu vseh jezikov in časov.

Nekega dne, že blizu smrti, katero je Monika kakor slutila — vedel je pa zanjo samo Bog — sta sedela z Avguštinom pri oknu, pod katerim je bil dišeč vrt. Počivala sta od dolgega in težavnega potovanja. Pogovarjala sta se zelo ljubko in mило (valde dulciter) o prihodnjem življenju, pozabivši na ono, kar je bilo. Svoje srce in svoje oči sta uprla v nebo, v neizcrpljivi vir sladkosti in resnice. Povzdignila sta se nekako nad čutila, prehodila v duhu solnce, mesec in zvezde, in se še višje povzdignila, občudujoč božja dela. Tu sta prestopila nekako meje svojega duha in se povzpela do Onega, ki je samo življenje, sama modrost, ki ne postaja, marveč večno je, v katerem ni nikakega poprej ne poznej, marveč večna sedanjost. V svetem zamaknjenju sta govorila bolj s srcem, kakor z ustmi besede, katerih strastem vdani človek ne more razumeti.

Človeku bi bilo treba velikosti in vzleta Avguštinovega duha, pa rahločutnosti in nežnosti Monikine, da bi mogel prav umeti in razložiti poglavje, v katerem je opisan ta genljivi prizor. V tem pogovoru odseva vsa visokost krščanskega mišljenja in naziranja. Različna so pota, po katerih hodijo ljudje,

različni njihovi nazori in značaji, različno stremljenje, a ena težnja tiči v srcu vsem in to je težnja, da bi jim trajno in popolno dobro bilo, da bi bili povsem srečni. A ravno tako mora vsakdo izkusiti, kako nestalne so vse stvari na svetu, kako izpremenljive so, kako nepopolne, in da človeka nikakor ne morejo docela osrečiti.

Ljudskom srcu uvijek nešto treba,
zadovoljno posve nikad nije;
čim željena cilja se dovreba,
opet iz njeg sto mu želja klije.

(Preradović.)

Zatorej se človeku vsiljuje neizogibno vprašanje: čemu se vendar ubijam na svetu, čemu sem tukaj, kam vodi moja cesta, kje je tisto, ki vedno je in ne mine, po čemer tako silovito teži moja narava?

Povoljno in človeku dostojno rešitev na to strašno resno vprašanje daje samo krščanstvo. —

S krasnimi besedami sklene Monika pogovor: „Sin, kar se mene tiče, me ne veseli več nobena stvar v tem življenju. Kaj naj bi še tukaj delala, zakaj tukaj bila, ne vem, ker dopolnjena mi je nada sedanjega veka. Eno samo je bilo, zaradi česar sem si želela še nekaj časa živeti: da bi tebe videla katoliškega kristjana, preden bi umrla. A še obilnejše mi je to dodelil moj Bog: da vidim tebe njegovega služabnika, ki prezira pozemeljsko blaženstvo. Quid hic faciam? — Kaj naj zdaj še tukaj delam?“

Za kakih pet dni se je Monike lotila smrtonosna mrzlica. V bolezni je nekega dne padla v nesvest. Avguštín in njegov brat priskočita k postelji. A mati se kmalu zavé in vpraša: „Kje sem bila?“ In ko zagleda svoja sinova žalostna ob postelji, reče: „Tukaj bodeta pokopala svojo mater!“ — Jaz sem molčal in brzdal jok — pravi Avguštín. Brat pa je rekel, da bi rajše videl, da bi umrla doma, in ne tukaj v tujini. Monika je namreč poprej — po takratni šegi — veliko skrbela za svoj pokop in je srčno želela, da bi jo pokopali doma, zraven njenega moža. Sedaj je pa, popolnoma vdana v voljo božjo, opustila tudi to željo.

„Pogledala ga je s svarečimi očmi zaradi takega govorjenja in potem pogledala mene, rekši: glej, kaj pravi!“ In zopet je rekla obema: „Položita to telo kamorkoli, nič vaju naj to ne skrbi. Nič ni daleč od Boga, in ni se bati, da bi Bog ob koncu sveta ne vedel, kje bi me obudil. Samo to vaju prosim, da se pri oltarju Gospodovem spominjata mene, kjerkoli bodeta.“

Ko je to izrekla, se je začel smrtni boj, in deveti dan svoje bolezni, v 65 letu svoje starosti, se je blaga in pobožna duša preselila v večnost. Avguštín ji je zatisnil oči in se vtopil v globoko žalost, katero nam ganljivo opisuje v 12. poglavju.

Telo Monikino so pozneje prenesli v Rim, in je sedaj shranjeno v stranskem oltarju prelepe cerkve, ki je posvečena njenemu sinu, velikemu Avguštínu.

* * *

S težkim srcem smo se ločili od ostijskih razvalin, ki so nam vzbujale toliko veličastnih spominov. A že je potekel čas, ob katerem smo napovedali kosilo. Polagoma smo se torej vračali v gostilnico, misleč, da so drugi tovariši že tam. A nikogar še ni bilo. Čakali smo še precej časa, nekoliko nestrpno, ker smo bili utrujeni in je bil zadnji čas za odhod. Naposled vendar prihrumi naša „pomorska ekspedicija“ z velikimi šopki mahovin in primorske trave za klobuki. Bili smo veseli, da smo zopet skupaj, a ko hočemo sesti za mizo, pogrešimo našega don Francesca. Kam ga je raca odnesla? V splošno začudenje se je bil tudi on pridružil onim, ki so šli k morju. Ko je čez nekaj časa pristopihal, smo izvedeli, da je nekje v grmovju zašel med jarke in ni mogel najti izhoda. Razume se, da smo mu za srečno vrnitev napili posebno zdravico.

Solnce se je že nagibalo proti zahodu, ko smo odrinili iz Ostije in ji rekli — menda za vselej: Vale! Ob solnčnem zatonu smo bili že globoko v Kampanji na nekem griču, od koder se je videlo lepo na morje. Voznik je moral ustaviti konje, da smo nekaj časa uživali krasni prizor. Solnčna obla je po-

lagoma tonila v morje, ki se je rdeče lesketalo, kakor bi bilo krvavo. Na jasnem nebu so se prižigale lučice, na mrtvo Kampanjo pa se je spuščal vedno gosteji nočni mrak. Pusta Kampanja je postala še strašnejša, različni predmeti so se zdeli, kakor bi duhovi starih Rimljanov vstajali iz zemlje. Voznik je pognal konje in drdrali smo urno naprej. A evo neprilike! V nekem klancu, kjer je bila cesta precej ozka, je bil laški voznik prevrgel voz sena in nam zadela pot. Ni bilo druge pomoči, kakor čakati, da so med velikim krikom in kregom napravili pot.

Že precej pozno smo se ustavili še pred zadnjo gostilnico blizu rimskega ozidja. V rimskih gostilnicah je vino večinoma skazeno, ker morajo gostilničarji plačati ogromen davek; pač pa se dobi dobro vino izvun mestnega ozidja. Tu smo še napili iskreno zdravico in izrekli zahvalo svojemu Mentorju, kateri je — vsa čast! — izvrstno opravil svoj posel. Kmalu potem smo se pa našli v razsvetljenih rimskih ulicah, kjer je bilo še vse živo. Razšli smo se prav zadovoljni s svojim izletom.

Moji gradovi.

1.

Ej, krasni so bili gradovi,
ti moji gradovi v višavi,
k njim plaval sem v nadi sanjavi,
to moji so bili svetovi ...

Bil kralj sem in kraljeval
v nešteti sem zlatih dvoranah —
In solnce nebeško mi dvorilo je,
in tisoč pozdravov zaorilo je,
ko sedal na prestol sem svoj ...

2.

A nocoj? — —
Ah, sanje, vse — prazne sanje,
izginile so, ko zazoril se dan je!

Vse lepe nade, vsi krasni cilji
z gradovi so zrušili se v pepel —
In jaz naj radostnih lic bi pel,
nocoj, ko tako je vse drugače,
nocoj, ko srcé mi bolno plače?...

O, jaz bi pel pokopani sreči,
o, jaz bi jokal ob pusti groblji,
kot davni prerok ob razvalinah...

3

Ta nizka soba, te prazne stene,
in sam — zamišljen v prešle dni:
ah, kaj sem upal in kaj sem želel —
srce nemirno mi drhtí ...

Te prazne, mrzle, gluhe stene ...
Strupeni mraz se plazi po tleh,
cvetica zimska v pomladnih brsteh
na oknu osamljena vene ...

In vene ... Ah, in tudi jaz ...
koščen in upal je moj obraz,
in svet se pijan mi vrti okrog —
o Bog! o Bog!

4.

O Bog, Ti, dà, ki tukaj visiš
na steni mrtvi, Ti, Bog moj žívi,
polajšaj, polajšaj moj težki križ
Ti usmiljeni, Ti ljubeznivi!

V gradovih blestečih pozabil sem ná-Te,
sam hotel sem biti svoj gospodar —
končal pa prestol, dvorane zlate
od Tebe poslan je vihar ...

Zdaj Tvoj sem zopet, in Tvoja moč
pomagaj bolest mi nositi vdano,
da se ne pogreznem v obupa noč —
Ti s križem hodi pred máno!

Jož. Bekš.